

Istraživanje pismenosti bez granica: Drukčiji pogled na međunarodna istraživanja

Renate Valtin, Sveučilište Humboldt, Njemačka

PISA 2000, PISA 2003, PIRLS 2001, PIRLS 2006 – suočeni smo sa sve većim brojem opsežnih međunarodnih istraživanja koja nam donose veliku količinu informacija o razini čitateljskih sposobnosti i čimbenicima povezanim s čitateljskim dostignućima u različitim zemljama.

Zašto su nam potrebna ta istraživanja? Istaknuto je sljedeće: PIRLS je "nastao sa svrhom upoznavanja donositelja odluka, nastavnika, istraživača i ljudi iz prakse s informacijama o obrazovnim uspjesima i kontekstima učenja". (Mullis i dr., 2003: 3). Slično tomu, središnji je cilj PISA-e omogućiti zemljama nadzor njihovih obrazovnih praksa i ponuditi informacije za poredbenu prosudbu uspješnosti obrazovnih sustava

Ovi su podaci analizirani, re- i meta- analizirani radi dobivanja informacija o učinkovitosti nacionalnih obrazovnih sustava, kao temelja za političke odluke. Stječe se dojam kako ovi podaci postoje zbog institucija i odraslih osoba. U ovom sam izlaganju odlučila drukčije sagledati stvari: s gledišta djece i njihovih prava, a s ciljem davanja odgovora na pitanje: u kojim se zemljama prava djece na pismenost i obrazovanje najučinkovitije ostvaruju?

Razdoblje djetinjstva je tek u novije vrijeme identificirano ili čak "otkriveno" kao nešto jedinstveno i od tada se djeca prvi put više ne smatraju "malim odraslim osobama", već pojedincima sa specifičnim potrebama, zapažanjima i razmišljanjima – s pravom na posebnu skrb i podršku. Doduše, već je Rousseau 1762. u svojoj knjizi *Emile ili o odgoju* napisao znamenitu rečenicu: "Djetinjstvo ima vlastite načine viđenja, razmišljanja i osjećanja, koji su samo njemu svojstveni."¹ i koji se moraju poštovati. Rousseaua se uzima za jednog od prvih ljudi koji su tvrdili da djeca imaju prava (ili da budemo precizniji, dječaci imaju svoja prava, jer je Sophie, djevojčica iz njegove knjige, imala mnogo gori tretman) i bio je više čovjek teorije negoli prakse, jer je petero vlastite nezakonite djece predao u sirotište.

Prije više od stotinu godina izašla je knjiga Ellen Key *Stoljeće djeteta*, a u Ženevi je i *Deklaracijom o pravima djeteta* potvrđena potreba osiguravanja posebne skrbi za djecu zbog njihove tjelesne i mentalne nedoraslosti. Ujedinjeni narodi donose 1989. *Konvenciju o pravima djeteta*, a članak 17. se odnosi na svrhu tih prava: promicanje dječje društvene, duhovne i moralne dobrobiti te njihova tjelesnoga i mentalnog zdravlja. Članak 28. definira dječja prava nešto općenitije, na temelju njihovih jednakih mogućnosti.

Specifičnija prava djece na pismenost donosi Međunarodna čitateljska udruga – IRA (2000.) a prihvatilo ih je i Njemačko društvo za čitanje i pisanje (*Deutsche Gesellschaft für Lesen und Schreiben – 10 prava djece na čitanje i pisanje*, dostupno na mrežnim stranicama www.dgls.de).

Dječja su prava prema Međunarodnoj čitateljskoj udruzi sljedeća:

1. *Djeca imaju pravo na primjereno rano poučavanje čitanja, u skladu s njihovim individualnim potrebama.*
2. *Djeca imaju pravo na poučavanje čitanja koje istodobno razvija vještine i želju za čitanjem sve složenije građe.*
3. *Djeca imaju pravo na dobro pripremljene učitelje, upoznate sa suvremenim dostignućima kroz učinkovito stručno napredovanje.*
4. *Djeca imaju pravo pristupa širokom izboru knjiga i druge građe za čitanje u razredu, školi i narodnim knjižnicama.*
5. *Djeca imaju pravo na vrednovanje svog čitanja koje prepoznaje njihove napore jednako kao i potrebe, te ih uključuje u donošenje odluka o njihovom učenju.*
6. *Djeca koja slabije čitaju imaju pravo na intenzivnu pouku stručnjaka posebice pripremljenih za poučavanje čitanja.*
7. *Djeca imaju pravo na poučavanje čitanja koje u njihov akademski život uključuje roditelje i zajednicu.*

¹ URL:

http://www.ilt.columbia.edu/pedagogies/rousseau/em_eng_bk2.html#258

8. *Djeca imaju pravo na poučavanje čitanja koje polazi od njihovih najranijih jezičnih vještina.*
9. *Djeca imaju pravo na ravnopravan pristup tehnologiji koja se koristi za poboljšanje učenja čitanja.*
10. *Djeca imaju pravo na učionice s optimalnim uvjetima za učenje.*

U ovom sam izlaganju definirala neka dječja prava terminima prilagođenim bazama podataka PIRLS-a i PISA-e. Tako definirana prava su mnogo općenitija od IRA-inih, ali i mnogo specifičnija negoli prava djece iz Konvencije Ujedinjenih naroda. Konvencija utvrđuje kako bi djeca trebala "odrastati u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja" u obiteljskom okruženju. Na isti bi se način moglo tvrditi kako djeca trebaju rasti u ozračju poštovanja, podrške i ohrabivanja u školskom okruženju. Dobar okvir za definiranje specifičnih dječjih prava ponudilo je UNESCO-ovo izvješće koje je izradila Delorsova Komisija za obrazovanje u 21. stoljeću. Izvješće ističe kako obrazovanje ima važnu ulogu u naporu čovječanstva da dostigne ideale mira, slobode i socijalne pravde, te prepoznaje četiri temeljna elementa svakog obrazovanja: *učiti znati, učiti raditi, učiti živjeti zajedno i učiti biti* (Delors, 1998.).

Prema tim elementima, izdvojila sam devet prava na opismenjavanje koja smještamo u tri kategorije:

- "učiti znati i učiti činiti"
  - 1) Djeca imaju pravo na roditeljsku podršku.
  - 2) Djeca imaju pravo na predškolsko obrazovanje ili dječji vrtić.
  - 3) Djeca imaju pravo na dobre obrazovne izvore u školi.
  - 4) Djeca imaju pravo na primjerenu pouku, u skladu sa svojim osobnim potrebama.
  - 5) Djeca imaju pravo na podršku učitelja.
  - 6) Djeca koja slabije čitaju imaju pravo na intenzivnu pouku stručnjaka posebice pripremljenih za poučavanje čitanja.
  - 7) Djeca imaju pravo na jednake obrazovne mogućnosti, neovisno o društvenom položaju, spolu ili nacionalnosti.
- "učiti živjeti zajedno"
  - 8) Djeca imaju pravo na povoljne uvjete u školi, kako bi naučila živjeti zajedno u miru i skladu.
- "učiti biti"
  - 9) Djeca imaju pravo na obrazovno okruženje koje im pomaže razviti pozitivan odnos prema sebi te povjerenje u vlastite sposobnosti učenja.

Postupak je sljedeći: za svako pravo pronađeni su mogući pokazatelji u bazi podataka o međunarodnim istraživanjima. PIRLS i PISA nude veliku količinu informacija o čimbenicima povezanim s čitateljskim dostignućima u različitim zemljama: značajke učenika kao što su čitateljske navike, angažman, spol, socioekonomski status (SES) kao i informacije o značajkama obrazovnoga okruženja u kuće i školi. Za svaki ću slučaj predstaviti po tri najuspješnije zemlje. Priznajem proizvoljnost svoga odabira samo za prve tri zemlje: rezultati drugih zemalja se možda bitno i ne razlikuju od njihovih.

Budući da je ovo europska konferencija, bavit ću se samo europskim zemljama-sudionicama u PIRLS-u i PISA-i². Dok promatramo ove rezultate, moramo voditi računa o trima stvarima:

- Različite su zemlje sudjelovale u PIRLS-u i PISA-i, a samo je trinaest zemalja sudjelovalo u oba istraživanja (s Ujedinjenim Kraljevstvom u PISA-i te Engleskom i Škotskom u PIRLS-u).
- Baze podataka se razlikuju: u PISA-i su upitnike popunili učenici i ravnatelji škola, a u PIRLS-u su sudjelovali učenici, roditelji, učitelji i ravnatelji.
- Rezultate PIRLS-a i PISA-e teško je međusobno uspoređivati: u PIRLS-u je učenik predmet analize; podaci iz Međunarodnog izvješća (Mullis i dr., 2003.) predstavljaju postotke učenika kojima odgovaraju određene značajke.

---

² Europske zemlje sudionice PIRLS-a 2001. su: Bugarska, Cipar, Češka, Engleska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Italija, Latvija, Litva, Makedonija, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Rumunjska, Rusija, Škotska, Slovačka, Slovenija i Švedska.

U PISA-i 2000. sudjeluju sljedeće europske zemlje: Austrija, Belgija, Češka, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Island, Irska, Italija, Latvija, Lihtenštajn, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Rusija, Španjolska, Švedska, Švicarska, Ujedinjeno Kraljevstvo (Škotska).

Ali PISA daje drugu vrstu informacija o rezultatima: postotke (katkad pretvorene u grafičku informaciju i tešku za izražavanje brojkama), ljestvice vrijednosti, a katkad i indeks vrijednosti (s prosjekom od nule i standardnom devijacijom od jedan u zemljama OECD-a). Budući da su vrijednosti izražene u postocima jasne i očite, samo će ti podaci biti prikazani.

Valja istaknuti: podaci se temelje na osobnim izvješćima, a ne na vanjskom promatranju, pa postoji mogućnost pristranoga odgovaranja: učitelji, roditelji i ravnatelji mogu odgovarati u skladu s društvenom poželjnošću određenih odgovora.

Odgovori mogu biti pod utjecajem kulturalnih razlika u ponašanju ispitanika (kao što je stidljivost), ili mogu postojati kulturalne razlike u značenjima povezanim s pojedinim pojavama.

Rezultati koji se tiču dječjih prava "učiti znati i učiti činiti"

Djeca imaju pravo na dobre uvjete kod kuće i u školi kako bi imala poticaj i podršku da uče znati i raditi. U nastavku ćemo razmotriti neke kontekste učenja kod kuće, u predškolskim ustanovama i u školi.

1) Djeca imaju pravo na roditeljsku podršku

Obiteljski je dom najbitniji element dječje čitateljske pismenosti. Roditelji su važni zbog poticanja ranog izražavanja i opismenjavanja, jer skrbe o pisanim i kulturnim izvorima i aktivnostima, služe kao uzori pismenosti. I PISA i PIRLS ukazuju na prednosti kućnog pristupa literaturi i drugim kulturnim dobrima. Uključenost u aktivnosti opismenjavanja od najranijih godina ključni je zalag buduće pismenosti.

PIRLS-ova baza podataka navodi tri pokazatelja roditeljske podrške:

- **Indeks ranih iskustava s govornim i pisanim jezikom**

PIRLS koristi indeks ranih kućnih aktivnosti opismenjavanja, na temelju roditeljskih odgovora o učestalosti sljedećih aktivnosti, kojima se roditelji bave zajedno sa svojom djecom prije njihova upisa u osnovnu školu: čitanje knjiga, pričanje priča, pjevanje pjesmica, igranje igračkama s abecedom (primjerice, kockama s abecednim znakovima), igranje igara riječima ili glasno čitanje znakova i natpisa (Mullis i dr., 2003: 97).

PIRLS je pokazao pozitivnu povezanost između uspješnog čitanja i roditeljskog bavljenja ranim opismenjavanjem svoje djece. Primjetno je da su djeca kojoj se čitalo često čitala uspješnije.

- **Indeks kućnih obrazovnih izvora**

Na temelju roditeljskih i učeničkih odgovora, primijenjen je i indeks kućnih obrazovnih izvora. Najbolji rezultati toga indeksa pokazuju: više od 100 knjiga u kući, više od 25 dječjih knjiga, prisutnost triju ili četiriju pomagala u obrazovanju (računalo, vlastiti radni stol, vlastite knjige, dostupnost dnevnog tiska) i barem jedan roditelj sa završenim fakultetom (Mullis i dr., 2003: 105). Učenici iz kuća s bogatim obrazovnim izvorima bolje čitaju. Djeca iz domova s mnogo dječjih knjiga (više od 100) postižu bolje rezultate u čitanju od onih s manje od 10 dječjih knjiga.

- **Roditelji kao uzor pismenosti**

PIRLS procjenjuje čitateljske navike i stavove roditelja. Učenici s najboljim rezultatima u čitanju imali su roditelje koji su više od deset sati na tjedan čitali kod kuće (Mullis i dr., 2003: 122). Isto tako, bolje su čitali i učenici čiji roditelji čitaju radi zadovoljstva svakoga dana ili gotovo svakog dana. To je povezano s roditeljskim pozitivnim stavom prema čitanju. Indeks roditeljskih stavova prema čitanju temeljio se na njihovu slaganju s tvrdnjama poput: "Volim čitati", "Volim pričati o knjigama s drugim ljudima", "Čitanje je važna aktivnost u mom domu". Rezultati su predstavljeni u tablici 1.

Tablica 1: Rezultati PIRLS-a: tri najnaprednije zemlje s obzirom na roditeljsku podršku

Zemlje s najvećim postotkom učenika s obzirom na:

- visoku razinu ranog opismenjavanja kod kuće
Engleska (83%), Škotska (82%), Rusija (66%),
Međunarodni prosjek: 52% (Mullis i dr., 2003: 97)
- visoku razinu obrazovnih izvora u kući:
Norveška (33%), Engleska (27%), Švedska (26%)

Međunarodni prosjek: 13% (Mullis i dr., 2003: 105)

- roditelje koji kod kuće čitaju više od deset sati na tjedan:
Bugarska (27%), Škotska (27%), Norveška i Švedska (obje 23%)
Međunarodni prosjek: 17% (Mullis i dr., 2003: 122)
- visok indeks roditeljskih stavova o čitanju:
Mađarska (74%), Norveška (73%) i Švedska (71%),
Međunarodni prosjek: 53 % (Mullis i dr., 2003: 124)

PISA na temelju učeničkih upitnika donosi tri pokazatelja:

- indeks posjedovanja kulturnih dobara u kući

PISA je pitala učenike posjeduju li kod kuće književna i umjetnička djela povezana s klasičnom kulturom.

- indeks sudjelovanja u kulturnim aktivnostima

Učenici su izvijestili o aktivnostima povezanim s klasičnom kulturom, kao što su posjeti muzejima ili umjetničkim galerijama, gledanje kazališnih predstava ili odlasci u operu, na balet ili klasični simfonijski koncert.

- komunikacija o kulturnim događanjima

PISA je postavila upit učenicima koliko često komuniciraju sa svojim roditeljima u vezi s kulturnim događanjima (rasprave o političkim i društvenim pitanjima, razgovor o knjigama, filmovima ili televizijskim programima; zajedničko slušanje glazbe) i o društvenim pitanjima (razgovor o uspjehu u školi, zajednički glavni dnevni obrok ili jednostavno razgovor).

U prosjeku, kulturna komunikacija pokazuje snažniju povezanost s čitateljskim rezultatima nego što to čini društvena komunikacija (OECD, 2001: 147).

Rezultati su prikazani u tablici 2.

Tablica 2: Rezultati PISA-e: Tri najbolje zemlje s obzirom na roditeljsku podršku

Zemlje s najvišom razinom u:

- posjedovanju kulturnih dobara: Island, Latvija, Rusija (OECD, 2001: 144)
- sudjelovanju u kulturnim aktivnostima: Češka, Mađarska i Latvija (OECD, 2001: 146)
- komuniciranju o kulturnim događanjima: Italija, Mađarska, Francuska (OECD, 2001: 147)

2) Djeca imaju pravo na predškolsko obrazovanje ili dječji vrtić

Prelazak iz obiteljskoga okruženja u školsko je veliki korak u životu djeteta. Predškolske ustanove, dječji vrtići i slični programi mogu djeci biti velika pomoć u pripremi za školu. Štoviše, te ustanove pružaju djeci vrijednu mogućnost interakcije s vršnjacima, a to je jako važno jer u modernim obiteljima djeca nemaju više braće i sestara.

PIRLS je utvrdio da su prosječni čitateljski rezultati mnogo slabiji među učenicima koji nisu pohađali predškolsku nastavu, a mnogo bolji među onima koji su je pohađali dulje od dvije godine. (Mullis i dr., 2003: 130).

U nedostatku kvalitativnih podataka (o uspješnosti rada predškolskih ustanova), korištena su kvantitativna mjerila: broj djece koja su pohađala predškolsku nastavu, dječje vrtiće ili slične programe dulje od dvije godine (Mullis i dr., 2003: 130).

Rezultati su predstavljeni u tablici 3.

Tablica 3: Tri zemlje s najvećim brojem djece koja su pohađala predškolsku nastavu:

Zemlje s najvećim brojem djece koja su pohađala predškolske ustanove najmanje dvije godine su: Francuska (88%), Mađarska (86%), Italija (78%), u odnosu prema međunarodnom prosjeku od 40%.

Ostavljamo sada predškolsku razinu i nastavljamo sa školom, odnosno školskim izvorima koji se odnose na treće pravo:

3) Djeca imaju pravo na dobre obrazovne izvore u školi

koji potiču opismenjavanje

Primjerena ponuda obrazovnih izvora važan je čimbenik u okruženju koje pogoduje učenju, iako možda i ne jamči visoke rezultate.

Pri opismenjavanju je iznimno važan veliki izbor knjiga i ostale građe za čitanje kao i dostupnost računala u razredu i školi. PIRLS i PISA vrednuju različite aspekte školskoga okruženja i izvora.

PIRLS je istražio dostupnost i uporabu knjižnica i računala u razredima i školama. Gotovo svi učenici četvrtih razreda pohađaju škole u kojima postoje školske knjižnice. Više od polovice učenika također ima razredne knjižnice.

Unatoč velikoj dostupnosti razrednih knjižnica, učitelji priznaju kako se njima služe relativno rijetko, dakle, razredne knjižnice se premalo koriste.

Istraživanje PIRLS-a je dokazalo vezu između učestalog korištenja razrednih knjižnica i kutaka za čitanje i prosječnih rezultata u čitanju (Mullis i dr., 2003: 203ff). S obzirom na dostupnost računala i njihovu primjenu u poučavanju čitanja, postoje znakovite razlike među državama. (Mullis i dr., 2003: 254). Za našu analizu korišteni su sljedeći pokazatelji.

PIRLS:

- učenici koji svakog dana koriste školsku knjižnicu (učiteljsko izvješće):

Učitelji kažu kako učenici koriste razrednu knjižnicu (ili kutak za čitanje) ili školsku knjižnicu svakoga, odnosno gotovo svakog dana.

- učenici koriste računalo u školi najmanje jedanput na tjedan

PISA:

- kvaliteta obrazovnih izvora u školama prema ravnateljima

PISA je pitala ravnatelje o primjerenosti obrazovnih izvora kao što su računala, knjižnice i nastavni materijali, uključujući udžbenike i multimedijalne izvore.

Rezultati su prikazani u tablici 4.

Tablica 4: Tri najbolje zemlje prema PIRLS-u i PISA-i s obzirom na poželjne obrazovne izvore u školama:

Rezultati PIRLS-a (%)

- učenici koji svakog dana koriste razrednu ili školsku knjižnicu:
Rusija (68%), Slovenija (66%), Moldavija i Nizozemska (obje 61%)
Međunarodni prosjek: 44% (Mullis i dr., 2003: 208)
- učenici koji koriste računalo u školi barem jedanput na tjedan:
Engleska (67%), Škotska (63%), Island (59%)
Međunarodni prosjek: 29% (Mullis i dr., 2003: 212)

Rezultati PISA-e

- najviši indeks kvalitete školskih obrazovnih izvora:
Švicarska, Mađarska, Belgija (OECD, 2001: tablica 7.10: 304)

4) Djeca imaju pravo na primjerenu pouku, u skladu sa svojim osobnim potrebama

PIRLS je zatražio od učitelja da popune upitnik iz kojega smo mnogo doznali o organizaciji poučavanja čitanja, o aktivnostima učitelja i učenika, kao i o nastavnim materijalima. Zbog nedostatka podataka teško je reći u kojoj zemlji učenici imaju najprimjereniju pouku s obzirom na svoje osobne potrebe. Prema međunarodnim podacima, glavni su rezultati učiteljskih upitnika: poučavanje čitanja cijelog razreda je najomiljeniji pristup, otprilike polovica učenika čitala je istu građu, ali su sami određivali brzinu; jedna trećina čitala je različitu građu u skladu s vlastitim čitateljskim sposobnostima.

Moja je pretpostavka da poučavanje čitanja može zadovoljiti osobne potrebe učenika onda kad učitelji:

- koriste različite organizacijske pristupe,

- koriste različitu građu za učenike različitih čitateljskih sposobnosti.

Odgovori učitelja o ovim organizacijskim aspektima poslužili su kao pokazatelji. Rezultati su predstavljeni u tablici 5.

Tablica 5: Tri najbolje zemlje s obzirom na organizacijske aspekte poučavanja čitanja

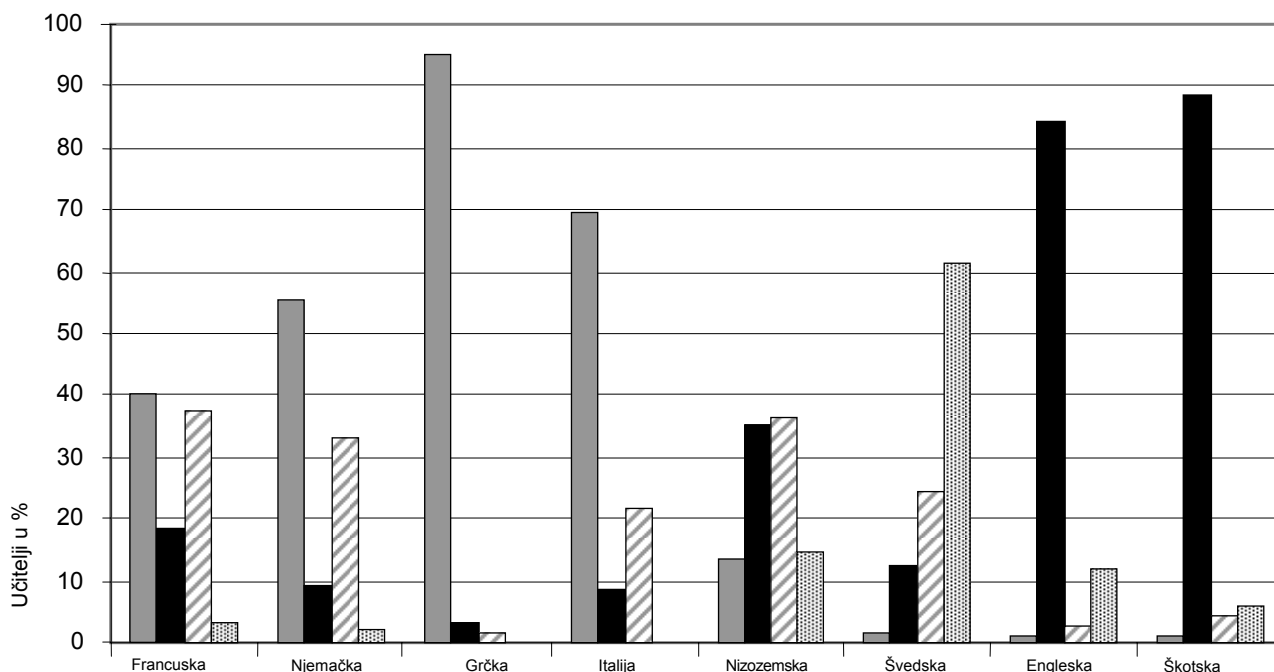
Rezultati PIRLS-a (% učenika)

- Učitelji koji koriste više različitih organizacijskih pristupa:
Mađarska (85%), Slovenija (84%), Norveška (73%)
Međunarodni prosjek: 46% (Mullis i dr., 2003: 156)
- Učenici koji koriste različitu građu na različitim čitateljskim razinama:
Škotska (89%), Engleska (69%), Island (62%)
Međunarodni prosjek: 32% (Mullis i dr., 2003: 154)

Podatke o Mađarskoj treba uzeti s rezervom zbog premale baze podataka (Mullis i dr., 2003: 156).

Grafički prikaz 1: Distribucija učitelja po skupinama s obzirom na različite tipove pouke (izvor: Lankes, 2004: 561)

■	Učitelj u središtu poučavanja
■	Individualiziranu skupnu pouku usmjeruje učitelj
▨	Bez dnevne pouke u čitanju
▩	Individualizirana pouka usmjerena na dijete

PIRLS-ovi upitnici za učitelje i ravnatelje donose mnoštvo informacija, djelića slagalice o poučavanju čitanja koje moramo sastaviti. Primjenom nešto profinjenijih statističkih metoda možemo posložiti dijelove i tako dobiti jasniju sliku. Eva Lankes, voditeljica njemačke PIRLS skupine (2001.), koristila je informacije dobivene od učitelja o metodama poučavanja, građi, organizaciji poučavanja čitanja te učeničkih aktivnosti – jednom riječju onih značajki koje mogu ukazati na pouku usmjerenu prema djetetu. Uključila je osam europskih zemalja. Na temelju latentnih razrednih analiza, prepoznala je četiri skupine učitelja s četiri različita pristupa poučavanju (predstavljenim u grafičkom prikazu 1):

- bez dnevne pouke čitanja u četvrtom razredu;

- učitelj u središtu poučavanja – učitelji koriste standardiziranu građu za čitanje i poučavaju cijeli razred (posebice u Grčkoj, ali i u Italiji, Njemačkoj i Francuskoj);
- individualno poučavanje – učitelji se ne služe pretjerano strukturiranim ili izravnim poučavanjem; djeca obično čitaju dječje knjige (ovaj je tip najčešći u Švedskoj);
- djeca rade u skupinama, metode su individualizirane, ali pouku usmjeruje učitelj (vrlo često u Engleskoj i Škotskoj).

Prema analizi koju je provela Lankesova u osam odabranih zemalja, čini se kako učenici imaju individualiziranu pouku u Švedskoj, Engleskoj i Škotskoj (Lankes, 2004.).

5) Djeca imaju pravo na podršku učitelja

Važan je čimbenik školskoga uspjeha učiteljska podrška, osjećaj učenika da ih učitelji ohrabruju i podupiru u učenju. Učenici bolje rade i bolje se osjećaju ako su učitelji zainteresirani za njihov napredak i njihove probleme. U PISA-inom su istraživanju učenici pitani koliko se često učitelji zanimaju za njihovo učenje, podržavaju li ih u izražavanju njihova mišljenja, pomažu li im u radu i nastavljaju li ih poučavati sve do potpunog razumijevanja.

Veza između učeničkih uspjeha i učiteljske podrške pokazala se vrlo složenom. Povezanost indeksa učiteljske podrške i uspjeha nema pozitivan predznak u svim zemljama, možda stoga što učiteljska podrška može biti ograničena na slabije učenike ili zato što pružanje podrške ne mora biti važan element u stručnom radu učitelja (OECD, 2001: 162).

Ipak, držim da je učiteljska podrška dobra sama po sebi, bez obzira na vezu s uspjehom u čitanju.

Prema podacima, zemlje s najvišim indeksom učiteljske podrške su:

Ujedinjeno Kraljevstvo, Portugal i Danska

6) Slabiji čitači imaju pravo na intenzivnu pouku stručnjaka posebno pripremljenih za poučavanje čitanja

U istraživanju PIRLS-a učitelji su pitani o tome koliko se često nudi dopunska nastava iz čitanja ili angažiraju li se stručnjaci za čitanje ili neki drugi (stručnjaci za učenje, stručnjaci za govor itd.), kako bi pomogli učenicima s poteškoćama u čitanju. U većini zemalja, najveći je dio učenika (54%) u razredima u kojima su učiteljima dostupni stručnjaci (Mullis i dr., 2003: 161). Zemlje u kojima su gotovo svi učenici bili u razredima gdje su učitelji mogli dobiti neku vrstu stručne pomoći su Island, Nizozemska i Škotska (161). U većini zemalja, jedna trećina učenika koji zaostaju u čitanju radi sa stručnjacima za čitanje (Mullis i dr., 2003: 163). Tablica 6 prikazuje rezultate.

Tablica 6: Tri najuspješnije zemlje s obzirom na dostupnost pomoći stručnjaka za čitanje i dopunske nastave (postotak učenika)

- dostupnost stručne pomoći:
Škotska (94%); Nizozemska (93%) Island (90%)
Međunarodni prosjek: 54% (Mullis i dr., 2003: 161)
- učenici koji zaostaju u čitanju i rade sa stručnjacima za čitanje u dopunskoj nastavi
Island (82%), Švedska (77%); Nizozemska (76%)
Međunarodni prosjek: 16% (Mullis i dr., 2003: 163)

7) Djeca imaju pravo na jednake obrazovne mogućnosti, bez obzira na društveni položaj, spol ili nacionalnost

Članak 28. *Konvencije o pravima djeteta* ističe da djeca imaju pravo na obrazovanje. Veliki je izazov za zemlje postići ujednačeno visok opći uspjeh učenika, neovisno o njihovu društvenom položaju, spolu ili nacionalnosti.

Većina PISA-inih statističkih analiza bavi se ovom problematikom. Zato ću navesti samo rezultate: europske zemlje koje su najuspješnije u ublažavanju utjecaja socioekonomskog položaja te uspijevaju postići relativno visok uspjeh učenika bez obzira na njihov društveni položaj su: Finska, Island i Švedska. To pokazuje kako škole i obrazovni sustavi mogu izmijeniti prirodu odnosa društvenog položaja i uspjeha u učenju.

Drugi je izazov uklanjanje jaza u čitateljskim sposobnostima između spolova. Prosječna razlika u čitanju između dječaka i djevojčica je 32 boda, a najmanja je razlika (oko 25) u Španjolskoj, Portugalu i Danskoj. U nekim zemljama pronalazimo nisku spolnu nejednakost i visoke uspjehe; to su, primjerice, Irska i Ujedinjeno Kraljevstvo (OECD, 2001: 125).

Prema PIRLS-u, u svim zemljama djevojčice postižu znatno bolje čitateljske uspjehe od dječaka. Prosjek je 20 bodova (Mullis i dr., 2003: 30). Zemlje u kojima je primijećena niska spolna nejednakost i visoka razina uspjeha jesu Italija, Češka i Njemačka (Mullis i dr., 2003: 30; Bos i dr., 2003: 115).

S obzirom na nacionalnost, i PIRLS i PISA potvrđuju da su učenici koji govore jezik većine kao materinji uspješniji od onih kojima većinski jezik nije materinji. U većini zemalja s velikom populacijom useljenika, učenici rođeni u inozemstvu ili oni čiji su roditelji useljenici, čitaju mnogo slabije od domaćih učenika. S obzirom na obrazovne mogućnosti učenika – useljenika, slika je vrlo složena zbog različitih okolnosti njihova preseljenja: društvene i kulturalne razlike povezane su s razlikama u uspješnosti obrazovnih sustava u koje su dospjeli. Stoga ne donosimo nikakve podatke jer je teško načiniti valjane usporedbe.

Prava o kojima se dosad govorilo bavila su se "učenjem znati" i "učenjem raditi". Sada ćemo se pozabaviti sljedećim elementom obrazovanja u 21. stoljeću: "učiti živjeti zajedno".

8) Djeca imaju pravo na povoljne uvjete u školi, kako bi naučila živjeti zajedno u miru i skladu.

Skladan zajednički život nije samo cilj nego i sredstvo obrazovanja te predstavlja važnu sastavnicu školskog ozračja i pozitivnog okruženja za učenje. U PIRLS-ovoj bazi podataka pronalazimo tri pokazatelja:

- učenici se u školi osjećaju sigurno
- rijetki slučajevi nasilja
- ravnatelj je doživljava sigurnosti u školi.

Učenici su upitani osjećaju li se u školi sigurno ili ne. Osjećaj sigurnosti u školi važan je preduvjet uspješnog učenja. Kao jedan pokazatelj razine nasilja u školama učenici su trebali odgovoriti s "da" ili "ne" na pitanja o tome je li ih netko udario ili povrijedio u školi u posljednjih mjesec dana. Ravnatelji su pitani o stupnju u kojemu sljedeće stvari predstavljaju problem u njihovoj školi: uznemiravanje u razredu, varanje, psovke, vandalizam, krađe, zastrašivanje ili verbalno zlostavljanje drugih učenika te fizički sukobi među učenicima, na temelju čega je donesen indeks školske sigurnosti prema ravnateljima (Mullis i dr., 2003: 250).

Ako pogledamo PIRLS-ove rezultate, nema izravne veze između postotka učenika koji se osjećaju/ne osjećaju sigurno u školi i čitateljske sposobnosti. Ipak, učenici koji se osjećaju najmanje sigurno imaju najmanje uspjeha. Učenici koji na pitanje o tome jesu li u posljednjih mjesec dana u školi bili udareni ili povrijeđeni odgovaraju s "ne" postižu bolje rezultate u čitanju od onih koji odgovaraju s "da".

Indeks školske sigurnosti prema ravnateljima odgovarao je čitateljskom uspjehu (Mullis i dr., 2003: 250).

Rezultati koji se odnose na pravo djece da žive zajedno u miru i skladu, predstavljeni su u tablici 7.

Tablica 7: Rezultati PIRLS-a: Tri najbolje zemlje prema pokazateljima o "učenju zajedničkom životu"

<ul style="list-style-type: none">
• Učenici koji se u školi osjećaju sigurno: Makedonija (87%), Rumunjska (82%), Grčka (79%) Međunarodni prosjek: 64% (Mullis i dr., 2003: 247)
• Učenici koji su na pitanje jesu li posljednjeg mjeseca u školi bili udarani ili povrijeđeni odgovorili s "ne": Norveška (84%), Češka (80%), Slovačka (79%) Međunarodni prosjek: 68% (Mullis i dr., 2003: 249)
• Visoka razina sigurnosti u školi prema ravnateljima: Rusija (92%), Rumunjska (87%), Moldavija (76%) Međunarodni prosjek: 58% (Mullis i dr., 2003: 250)
--

PISA- ina baza podataka nudi mogućnost izbora triju novih indikatora:

- osjećaj pripadnosti školi

PISA je izmjerila osjećaj pripadnosti školama prema odgovorima učenika na šest pitanja, koji opisuju osjećaju li se prihvaćenima od strane svojih vršnjaka te osjećaju li se usamljenima ili ne, "poput stranaca" i sl. (OECD, 2003b).

- ravnateljsko izvješće o čimbenicima koji su povezani s učenicima, a utječu na školsko ozračje

PISA je također istražila disciplinu u školama. Ravnatelje se pitalo o njihovu viđenju čimbenika povezanih s učenicima koji utječu na školsko ozračje, kao što su poremećaji u ponašanju, nedostatak učeničkog poštovanja za učitelje, zlostavljanje učenika i izostanci s nastave.

- učenici s pozitivnim stavom prema učenju kroz suradnju

Budući da rad u skupinama može biti temelj budućega akademskog uspjeha i učenja, u ovom ću se dijelu također posvetiti sljedećim pokazateljima učenja zajedničkomu životu: pozitivan stav učenika prema učenju kroz suradnju. PISA je pitala učenike o njihovu stavu prema učenju kroz suradnju. (OECD, 2003: 44).

Rezultati su predstavljeni u tablici 8.

Tablica 8: Rezultati PISA-e: Tri najbolje zemlje prema pokazateljima "učiti živjeti zajedno"

• osjećaj pripadnosti školi: Švedska, Austrija i Švicarska (OECD, 2003b: 20)   • mišljenje ravnatelja o školskoj atmosferi: Danska, Češka i Belgija (OECD, 2001: tablica 7.2: 296)   • pozitivan stav učenika prema učenju kroz suradnju: Danska, Portugal i Norveška (OECD, 2003a: 110)

Sljedeće pravo odnosi se na četvrti element obrazovanja – "učiti biti".

9) Djeca imaju pravo na obrazovno okruženje koje im pomaže razviti pozitivan odnos prema sebi te povjerenje u vlastite sposobnosti učenja.

Konvencija o pravima djeteta i UNESCO-ovo izvješće Komisije za obrazovanje u 21. stoljeću kao najvažnije načelo ističu kako obrazovanje treba pridonijeti potpunom i skladnom razvoju osobnosti pojedinca. Ono mora svakome osigurati osobne izvore i intelektualna pomagala, kako bi izašao na kraj sa životnim izazovima, riješio vlastite probleme i preuzeo odgovornosti. Pismenost je sposobnost nužna za sudjelovanje u društvenom, kulturnom i političkom životu zajednice. Djeca i mladi ljudi ne samo da moraju postati pismeni već, kako bi iskoristili tu sposobnost, također trebaju razviti dobre osobine, kao što su motivacija i pozitivan odnos prema sebi.

PIRLS i PISA su pokazali kako učenici koji pristupaju učenju sa snažnim samopouzdanjem i koji izvan škole čitaju radi zadovoljstva, postižu dobre rezultate na ispitima čitateljske pismenosti mnogo češće od drugih učenika. No, ja držim kako su i pozitivan odnos prema sebi i samopouzdanje u vlastitu sposobnost učenja osobine koje su poželjne same po sebi.

U ovome dijelu svoga izlaganja baviti ću se trima pokazateljima:

- Čitateljska samosvijest
- Čitanje izvan škole zbog zadovoljstva
- Samopouzdanje, vjerovanje u vlastite mogućnosti prevladavanja poteškoća i uspješnog učenja.

Ovi se rezultati temelje na osobnim izvješćima i moguće je da su učenici na pitanja reagirali različito, zbog različitih kulturnih normi vezanih uz stidljivost, skepticizam ili samosvijest. Radna skupina PISA-e uočava te poteškoće, ali ipak sugerira mogućnost međukulturalne usporedbe učeničke samosvijesti i samopouzdanja s obzirom na čitanje (OECD, 2003a: 39).

Pogledajmo najprije podatke koji se odnose samosvijest. Rezultati su prikazani u tablici 9.

Tablica 9: Tri najuspješnije zemlje s obzirom na samosvijest i čitanje

Najviši indeks učeničke samosvijesti pri čitanju:

- PIRLS: Italija (56%), Švedska (54%), Bugarska (52%)
Međunarodni prosjek: 40% (Mullis i dr., 2003: 263).
- PISA: Danska, Irska i Italija (OECD, 2003a: 110)

Rezultati koji se odnose na izvanškolsko čitanje radi zabave predstavljeni su u tablici 10.

Tablica 10: Tri najuspješnije zemlje s obzirom na izvanškolsko čitanje radi zabave

PIRLS

- učenici koji izvan škole čitaju radi zabave svakoga ili gotovo svakog dana:
Rusija (59%), Litva (53%), Island (52%)
Međunarodni prosjek: 40% (Mullis i dr., 2003: 268)

PISA

- učenici koji izvan škole čitaju radi zabave najmanje jedan sat na dan:
Rusija (31%), Grčka (29%), Poljska (25%)
Prosjek za zemlje OECD-a: 14% (OECD, 2001: tablica 4.4: 312)

Kao što pokazuje tablica 10, na međunarodnoj razini postoji znakovit pad u izvanškolskom čitanju radi zabave između 10. i 15. godine života.

Samopouzdanje, stupanj u kojemu učenici vjeruju da se mogu nositi s izazovima učenja, pa makar im se doimali teškima, najvišu razinu, prema PISA-i, postiže u Austriji, Švedskoj i Škotskoj (Škotska je bila jedina zemlja Ujedinjenoga Kraljevstva koja je sudjelovala) (OECD, 2003a: 110).

Sažetak i zaključne napomene

Dugo sam razmišljala trebam li prikazati poredak zemalja prema pokazateljima kroz koje su se promatrala prava djece. Najprije sam odlučila da neću, kako bih izbjegla pristup "pobjednik/gubitnik", jer u središtu pozornosti trebaju biti djeca, a ne države. No, ipak sam ih odlučila prikazati, jer to možete učiniti i sami jednostavnim prebrojavanjem koliko puta se određena zemlja spominje. No to treba činiti s oprezom:

- Osobne prosudbe ne mogu se izravno uspoređivati. Ako su indeksi iskonstruirani, pogrešne se prosudbe umnožavaju.
- Pokazatelji koji su ovdje korišteni nisu neovisni i nemaju jednaku težinu.
- Razlike među rezultatima triju najboljih zemalja i onih u drugim zemljama ne moraju biti značajne.

Vodeći računa o ovim problemima u interpretaciji, dodijelili smo po jedan bod zemljama za svako spominjanje među trima najboljima, prema indeksima PIRLS-a i PISA-e. Taj je postupak rezultirao sljedećim bodovnim listama s obzirom na učestalost pojavljivanja. (Ovdje nisu uključeni rezultati analize Lankešove, jer ona obuhvaća samo osam europskih zemalja.)

Tablica 11: Rezultati usporedbe istraživanja PIRLS-a i PISA-e

PIRLS

- 5 bodova: Island, Norveška, Škotska, Švedska
- 4 boda: Engleska, Rusija
- 3 boda: Mađarska, Italija
- 2 boda: Bugarska, Češka, Moldavija, Rumunjska, Slovenija
- 1 bod: Francuska, Njemačka, Grčka, Litva, Makedonija, Slovačka

PISA

- 4 boda: Danska
- 3 boda: Švedska, Mađarska, Ujedinjeno Kraljevstvo / Škotska
- 2 boda: Austrija, Belgija, Češka, Island, Irska, Italija, Latvija, Portugal, Rusija, Švicarska

Što možemo zaključiti? Svaka bi zemlja trebala istražiti imaju li djeca u svome okruženju primjerene uvjete, te poduzeti sve zakonske, administrativne i ostale mjere kako bi se djeci osiguralo pravo na obrazovanje.

Power point prezentacija koju je izradila PISA/PIRLS Radna skupina Međunarodne čitateljske udruge može pomoći u raspravi o nacionalnim čitateljskim uspjesima. Naslov joj je: *National Reading Achievement: Using PISA/PIRLS Data for Informed Discussion*, a dostupna je na mrežnim stranicama www.reading.org/resources/issues/reports/pisa.html.

Članovi radne skupine su: Renate Valtin, Njemačka (predsjednica); William Brozo, SAD; Maria Lourdes Dionisio, Portugal; Keith Topping, Škotska i Cathy Roller, IRA.

Završit ću napomenom iz Delorova izvješća Komisiji za obrazovanje u 21. stoljeću:

Obrazovanje je izraz brige za djecu i mlade ljude, koje moramo prihvatiti u zajednicu, bezrezervno im nudeći mjesto koje im i pripada (Delors 1998: 10).

Podaci međunarodnih istraživanja mogu se upotrijebiti kako bi se ispitalo pruža li nacionalni obrazovni sustav podršku mladim učenicima, te nudi li im određena zemlja toplu dobrodošlicu.

Literatura:

Bos, W., Lankes, E.-M., Prenzel, M., Schwippert, K., Walther, G., Valtin, R. (ur.) (2003.) *Erste Ergebnisse aus IGLU. Schülerleistungen am Ende der vierten Jahrgangsstufe im internationalen Vergleich*. Münster / New York: Waxmann.

Campbell, J. R. i dr. (2001.) *Framework and specifications for PIRLS assessment 2001*. Chestnut Hill, MA: Boston College.

Delors, J. (1998.) *Learning: The Treasure Within*. Report to UNESCO of the Commission on Education for the Twenty-first Century. Paris: UNESCO.

IRA (2000.) *Making a Difference Means Making It Different: Honoring Children's Rights to Excellent Reading Instruction*. Newark, DE: International Reading Association. www.reading.org

Lankes, E. M. (2004.) Leseunterricht in der Grundschule. Unterschiede zwischen Lehrkräften im internationalen Vergleich. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* 7 (4), 551-568.

Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Gonzalez, E. J., Kennedy, A. M. (ur.) (2003.) *PIRLS 2001 International Report. IEA's Study of Reading Literacy Achievement in Primary Schools in 35 Countries*. Chestnut Hill, MA: Boston College.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2001.) *Knowledge and Skills for Life: First Results from PISA 2000*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2002a.) *Reading for Change: Performance and Engagement across Countries*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2002b.) *Education Policy Analysis*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2003a.) *Learners for Life. Students Approaches to Learning. Results from PISA 2000*. Paris: OECD.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2003b.) *Student Engagement at School: A Sense of Belonging and Participation. Results from PISA 2000*. Paris: OECD.

Rousseau, J.-J. (1990.) *Emile oder über die Erziehung*. Stuttgart: Reclam

URL: www.oecd.org

URL: www.socsci.kun.nl/ped/whp/histeduc/ellenkey/

URL: www.sourceoecd.org/content/html/index.htm